

УДК: 338.33:658.621

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Макєснко А.Г., Мельник О.І.

Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича

В статті охарактеризовані інвестиційно-інноваційні процеси розвитку економіки України в порівнянні з економіками країн пострадянського простору. Проводиться порівняння і визначається місце цих країн в рейтингу Всесвітнього Економічного Форуму за індексом глобальної конкурентоспроможності.

Ключевые слова: інновації, інвестиції, конкурентоспроможність, індекс глобальної конкурентоспроможності.

In the article it is described investment-innovative processes of development of economy of Ukraine in comparing to the economies of countries of the former Soviet Union. The comparison is made and the location of these countries is determined in rating of World Economic Forum after the Global Competitiveness Index.

Key words: innovations, investments, competitiveness, Global Competitiveness Index.

Постановка проблеми. У сучасних умовах необхідною умовою забезпечення стабільного економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності економіки країни, поліпшення якісних показників діяльності на мікро- та макрорівнях є створення нових і поновлення наявних виробничих потужностей із використанням передових технологій. Для досягнення цих цілей потрібні значні інвестиції. У зв'язку з цим проблема залучення інвестиційних ресурсів була і залишається одною з найбільш актуальних у забезпеченні модернізації економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні й практичні питання впливу інвестиційно-інноваційних процесів на економіку країни висвітлено у наукових працях українських учених В. Гейця, М. Долішнього, Л. Борщ, Л. Федулової, М. Туган-Барановського, М. Крупки, О. Кузьміна, С. Мочерного, А. Чухна, Б. Малицького, А. Поповича та інших. А також відомих зарубіжних економістів: Р. Дорнбуша, Дж. Кейнса, Дж. Стігліца, С. Фішера, У. Шарпа, Й. Шумпетера та ін.

Постановка завдання. Охарактеризувати інвестиційно-інноваційні процеси розвитку економік країн пострадянського простору за допомогою світових кредитних та інвестиційних рейтингів та обґрунтувати необхідність державного регулювання інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиційний клімат безпосередньо впливає на основні показники соціально-економічного розвитку країни. Позитивний інвестиційний клімат сприяє вирішенню соціальних проблем, забезпечує високий рівень зайнятості населення, дозволяє оновлювати виробництво, проводити модернізацію й нарощування основних засобів підприємств, впроваджувати новітні технології тощо. Отже, на сьогодні стабілізація інвестиційного клімату є найважливішим завданням для слов'янських країн [1].

Охарактеризувати інвестиційний клімат України та Російської федерації можна за допомогою світових кредитних та інвестиційних рейтингів, у яких проаналізовано основні ключові фактори ведення бізнесу з погляду іноземних інвесторів та аналітиків.

Одним із найвпливовіших міжнародних рейтингів є оцінювання інвестиційної привабливості країн, розроблене конференцією ООН з торгівлі і розвитку (UNCTAD) і яке складається з рейтингів країн за двома показниками:

1. Індекс залучення прямих іноземних інвестицій (Inward FDI Performance Index).
2. Індекс потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій (Inward FDI Potential Index).

Не менш важливим є рейтинг Всесвітнього Економічного Форуму (ВЕФ), який щорічно проводить світовий огляд конкурентоспроможності та оприлюднює індекс конкурентоспроможності країн (Competitiveness Index). ВЕФ почав розраховувати глобальний рейтинг конкурентоспроможності країн у 1979 році. Враховуючи постійний прогрес теоретичних і прикладних економічних досліджень, методологія, яка використовується Всесвітнім економічним форумом для оцінювання конкурентоспроможності країн, з часом неминує еволюціонувати. Останнім кроком у цій еволюції став Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI), розроблений у співпраці з професором Хав'єром Сала-і-Мартіном з Колумбійського університету і вперше представлений у 2004 році. Із тих пір GCI став головним індексом ВЕФ для вимірювання національної конкурентоспроможності [2].

Рейтинг конкурентоспроможності заснований на комбінації загальнодоступних статистичних даних та результатів опитування керівників компаній, яке проводиться за підтримки мережі партнерських організацій [3]. Він є джерелом важливої інформації про пріоритети реформ, і з боку точних даних, і з боку бізнесу, що працює в країні.

GCI – це інструмент, який можна використовувати як для визначення конкурентних переваг країни, так і для визначення бар'єрів для її розвитку. Його можна використовувати для проведення порівняльного аналізу країн-сусідів та визначення загального місця, яке посідає кожна з країн світу у глобальному рейтингу. Таким чином, особливою перевагою дослідження конкурентоспроможності за методологією Всесвітнього економічного форуму є те, що воно створює платформу для діалогу між урядом, бізнесом та громадськістю, яка може бути каталізатором реформ зі збільшення продуктивності з метою покращення стандартів життя [2].

Інформація про методику розрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності та про процес дослідження та обробку даних подано в [4; 5].

Всесвітній економічний форум (ВЕФ) опублікував 5 вересня 2012 року у Женеві черговий щорічний звіт про глобальну конкурентоспроможність країн за 2012-2013 роки. Результати звіту цього року показують, що Швейцарія зверху рейтингу четвертий рік поспіль. Сінгапур залишається на другій позиції, на третій – Фінляндія, яку наздоганяє Швеція (4-а). Ці Північні і Західноєвропейські країни домінують у першій десятці з Нідерландами, Німеччиною і Сполученим Королівством Великої Британії займаючи, відповідно, місця 5-е, 6-е і 8-е, 9 – Гонконг і 10-е – Японія. А ось США вже котрий рік поспіль поступаються у рейтингу рядком за рядком і зараз займають сьому позицію (табл. 1).

Аналіз звіту показує, що конкурентоспроможність ділиться як по, так і в регіонах, оскільки недалекоглядність і політична безвихідь продовжують стримувати економічні показники багатьох країн і регіонів. Очікувані збільшення продуктивності і інвестицій приватного сектора будуть ключовими для поліпшення світової економіки під час посиленої невизначеності глобальних економічних перспектив.

Таблиця 1

Індекс глобальної конкурентоспроможності 2011/2012

Країна	Індекс глобальної конкурентоспроможності	Країна	Індекс глобальної конкурентоспроможності
Швейцарія	5,74	Україна	4,0
США	5,43	Болгарія	4,16
Білорусія	-	Польща	4,46
Казахстан	4,18	Словенія	4,3
Молдова	3,89	Чехія	4,52
Російська Федерація	4,21		

Найбільш великі країни пострадянського простору – Росія, Україна і Казахстан – зайняли місце у середині рейтингу Всесвітнього економічного форуму. Росія займає 67-е місце з 144-х країн. Казахстан опинився на 51-му місці, а Україна лише на 73-му (підвищення рейтингу України на 9 пунктів: із 82-го на 73-тє місце). Найближчими сусідами України за індексом глобальної конкурентоспроможності є Чорногорія (72-е місце), Словаччина (71-е місце), Уругвай (74-е місце), В'єтнам (75-е місце) [9].

Динаміка змін позиції України у рейтингах глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму з 2005 до 2012 року наведена в таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка змін позиції України у рейтингах глобальної конкурентоспроможності ВЕФ із 2005 по 2012 рр.

Рік	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Місце у рейтингу	68	78 (-10)	73 (+5)	72 (+1)	82 (-10)	89 (-7)	82 (+7)	73 (+9)

Конкурентоспроможність України стала вища завдяки сприятливішого макроекономічного середовища, ніж у попередніх роках. Бюджетний дефіцит був скорочений до 2,7 відсотків ВВП у 2011 році, у відношенні боргу у % ВВП децю впав, а інфляція була зменшена, хоча вона все ще залишається досить високою – майже 8 відсотків. У цілому, Україна підтримує свою конкурентоспроможність, яка заснована на її великому (займає 38-е місце) розміру ринку і ґрунтовної освітньої системи, яка забезпечує, легкий доступ до усіх рівнів освіти (займає 47-е місце у вищій освіті і навчанні та 54-е у початковій освіті). Позитивні результати в освіті забезпечують основу для подальшого розвитку інноваційних можливостей України (71-е).

Щоб мати більш фундаментальну основу для економічного зростання, Україна повинна звернутися до вирішення головних проблем.

Перелік проблем, що не дозволяють ефективно розвиватися відповідно до рівня освіти населення:

- розвиток інституцій – 132-е місце з 144-х країн, тут практично усі складові показники для державного сектора (права власності, нецільове використання бюджетних коштів, довіра громадськості до політиків, неформальні платежі, незалежність судової системи, фаворитизм у рішеннях чиновників, тягар адміністративного регулювання, ефективність правової системи у врегулюванні суперечок,

прозорість політики держорганів, надійність роботи правоохоронних органів та інші) та для приватного сектора (корпоративна етика, рівень стандартів аудиту та звітності, ефективність корпоративного керівництва, надійність захисту інвесторів) близькі до вказаного середнього;

- у розвитку інфраструктури (65-е місце) найгірший показник: стан доріг – 137-е місце;
- у розвитку системи охорони здоров'я і початкової освіти (62-е місце). Найгірші показники: розповсюдження ВІЛ – 109-е місце, тривалість життя – 94-е місце, захворювання туберкульозом – 92 місце, охоплення початковою освітою – 90-е місце;

- у розвитку вищої освіти і професійного навчання – 47-е місце. Найгірші показники: якість шкіл бізнесу – 117-е місце, підвищення кваліфікації персоналу – 106-е місце, доступність дослідницьких послуг і навчання – 98-е місце;

- у розвитку ефективності ринку товарів – 117-е місце. Основним складовим якого є конкуренція (інтенсивність конкуренції на внутрішньому ринку, ступінь монополізації ринку, ефективність антимонопольної політики, вплив оподаткування, кількість процедур та годин необхідних для відкриття бізнесу, торговельні бар'єри, митні тарифи та ін.) із показником – 134-е місце;

- у розвитку ефективності ринку праці, що має в цілому непоганий показник – 62-е місце. Викликає заклопотаність 131-е місце по витоку мізків, і таке ж місце для показника – ставка на професійне управління та 111-е місце за показником – співпраця у відносинах працівник-роботодавець;

- у розвитку фінансового ринку (114-е місце) особливе занепокоєння викликає 142-е місце по показнику надійність банків, доступність фінансових послуг – 113-е місце, отримання фінансування на внутрішньому фондовому – 129-е місце, доступність венчурного капіталу – 106-е місце, регулювання фондового ринку – 124-е місце;

- розвиток технологічного рівня (81-е місце) включає технологічну адаптованість – 93-е місце, а також прямі іноземні інвестиції та передача технологій – 109-е місце;

- рівень розвитку бізнес-процесів (91-е місце) отримав місце нижче за середнє за рахунок низьких показників: рівень розвитку бізнес-кластерів – 127-е місце, природа конкурентної переваги – 109-е місце, готовність делегувати повноваження – 118-е місце;

- розвиток інновацій – 71-е місце могло бути краще, якщо б були кращі показники: витрати компаній на НДДКР – 104-е місце та держзакупівля високотехнологічної продукції – 97-е місце.

Можливо, найголовнішою проблемою країни є необхідність перебудови своєї інституціональної структури, яка не є опорою для розвитку, оскільки вона страждає від бюрократизму, недостатньої прозорості і фаворитизму. Україна могла б стати ефективнішою в майбутньому у разі встановлення більшої конкурентності на ринках товарів і послуг (117-е) і продовження реформи фінансового і банківського сектора (114-е) [10].

Експерти ВЕФ вважають, що економіки країн зараз перебувають у більш сприятливій ситуації, ніж у попередні роки, хоча інфляція залишається досить високою.

У цілому Україна, на думку експертів Всесвітнього економічного форуму, зберігає свої конкурентні переваги, такі як, наприклад, відносно високий рівень освіти і його доступність, що створює основу для позитивного розвитку інноваційного потенціалу країни. Найзначнішим викликом для країни є покращення ефективності держуправління. Рівень довіри до нього низький через велику кількість бюрократичних перепон, корупції і фаворитизму, написано в доповіді ВЕФ. Для подальшого розвитку Україні необхідно забезпечити більш чесну конкурентну боротьбу на ринку товарів і послуг та продовжити реформи фінансового сектора, вважають автори звіту.

Росія продовжує втрачати позиції у рейтингу ВЕФ, спутившись за минулий рік на одну сходинку, а за позаминулий – на три, і займає зараз 67-у позицію. Оцінки становища в Росії, дані їй з боку експертів ВЕФ, коливаються від хороших до різко негативних. Так, із одного боку Росія змогла поліпшити показники макроекономічної стабільності, різко піднявшись з 44-го на 22-е місце в рейтингу глобальної конкурентоспроможності. Цьому сприяє відносно невеликий розмір держборгу і профіцит держбюджету. На користь конкурентоспроможності Росії говорить і та обставина, що вона є сьомим за розміром ринком на планеті.

У той же час країна отримала надзвичайно низькі оцінки ефективності державних і суспільних інститутів (133-е місце). Як «слабо розвинений» оцінили експерти ВЕФ банківський і фінансовий сектор (130-е місце), ринок праці і товарів (84-е і 134-е відповідно). Але найбільшу тривогу в експертів викликають показники, які говорять про інноваційний характер російської економіки.

Так, у категорії «інноваційний потенціал» Росія відійшла з 57-го на 85-е місце порівняно зі звітом ВЕФ за 2010 рік. Вона перебуває у самому «хвості» рейтингу і за іншими критеріями, що характеризують обсяг і якість технічних інновацій. Фактично у країні, судячи з даних звіту, немає чесної конкуренції (тільки 136-е місце з 144-х).

Укладачі рейтингу ВЕФ приходять до висновків, що Росії, щоб забезпечити стійке зростання економіки, доведеться шукати відповідь на виклики, пов'язані з низькими показниками за перерахованим критеріям. У той же час певні надії автори звіту пов'язують з високим рівнем вищої освіти в Росії і відносно непогано розвинутою інфраструктурою.

Казахстан знову повернувся на 51-рядок рейтингу глобальної конкурентоспроможності, яку він уже обіймав кількома роками раніше. Економічному лідеру в Центральній Азії вдалося покращити свої показники відразу за кількома критеріями, але, перш за все, з макроекономічної стабільності: 16-е місце в загальному рейтингу. Стрибок вдалося здійснити і за рівнем розвитку технологій – з 87-го на 55-е місце. Основні проблеми, на які звертає увагу звіт ВЕФ, – стан охорони здоров'я і початкової освіти (92-е місце), а також впровадження інновацій (103-е місце) [6].

Світ впевнено крокує інноваційним шляхом, залишаючи позаду себе ті країни, які не зуміли на нього стати. На жаль, країни пострадянського простору ще не досить впевнено почуваться на інноваційній ниві.

Необхідність державного регулювання інноваційних процесів викликана насамперед їх зростаючим значенням для економіки і суспільства в цілому. Сьогодні економічне зростання ґрунтується на сполученні екстенсивних та інтенсивних факторів. У сучасних умовах можливості зростання випуску продукції та послуг за рахунок більшої зайнятості населення і залучення до економічного обороту нових природних ресурсів стають дедалі обмеженішими. Вирішального значення для економічної динаміки набувають інтенсивні фактори. Підвищення кваліфікації кадрів і продуктивності праці, вдосконалення характеристик матеріалів і устаткування, їх віддача визначаються досягненнями науки і техніки, їх емпіричним поліпшенням і рівнем їх використання у господарстві, тобто поширенням нововведень. Отже, істотним фактором зростання загальнодержавного значення інновацій є їх вирішальний вплив на макроекономічні показники [7, с. 14].

Реалії свідчать, що вплив інноваційних процесів позначається не тільки на виробництві, але й практично на всіх аспектах суспільного життя. Слід також враховувати, що державний сектор економіки більш впливово реагує на залучення до економічного розвитку її інноваційного сектора, який поки що перебуває переважно у державній власності [8, с. 46].

У розвинених країнах зростання економіки насамперед зумовлюється розробкою новітніх технологій. У них понад 70 % приросту ВВП становить нова або удосконалена продукція, на основі нової техніки, технологій. Активний розвиток такої діяльності можливий лише за державної підтримки.

Зарубіжний досвід показує, що 49 % підприємств, які є лідерами у своїх галузях за обсягами прибутку і зростанням обсягів реалізації, досягли цього за рахунок розробки та введення на ринок нових товарів. Доцільно наголосити також, що частка прийнятих інноваційних ідей в цілому в Україні та Росії не перевищує 20 %. Для порівняння: у Японії – 68 %, у США – 52 %, у Швеції – 45 %, у Польщі – 30 %.

Висновки. Отже, в умовах світової глобалізації для підвищення конкурентоспроможності економік країн вкрай необхідним є вирішення проблеми забезпечення її економічної безпеки, як гаранта розвитку національної економіки та нейтралізації загроз, вплив яких значною мірою залежить від її відкритості зовнішньому світу. Необхідно остаточно визначитися, в яких науково-технічних сферах країни пострадянського простору здатні утримувати успадковані передові позиції і примножувати їх досягнення, а які вважати другорядними.

Література

1. Руда О.Л. Інвестиційний клімат України та проблеми його формування / О.Л. Руда // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/ruda-ol-investitsiyniy-klimat-ukrayini-ta-problemi-yogo-formuvannya>.
2. Report of the competitiveness of regions of Ukraine 2011. – опубліковано Фондом «Ефективне Управління» за підтримки Всесвітнього економічного форуму.
3. Гринишин Г.М. Місце України у міжнародних рейтингах як чинник формування інвестиційної привабливості / Г.М. Гринишин // Економічні науки – Серія «Облік і фінанси». – 2012. – №9 (33). – Ч. 1.
4. Sala-i-Martin, X., J. Blanke, M. Drzeniek Hanouz, T. Geiger, and I. Mia. 2009. “The Global Competitiveness Index 2009–2010: Contributing to Long-Term Prosperity amid the Global Economic Crisis”. The Global Competitiveness Report 2009-2010. World Economic Forum.
5. Browne, C. and T. Geiger. 2009. “The Executive Opinion Survey: Capturing the Views of the Business Community”. The Global Competitiveness Report 2009-2010. World Economic Forum.
6. «Deutsche Welle» про місце економіки України в світовому рейтингу // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.news-ua.com/uk/2012/09/deutsche-welle-o-meste-ekonomiki-ukrainy-v-mirovom-rejtinge/>
7. Каракай Ю. Роль держави у стимулюванні інноваційної діяльності // Економіка України. – 2007. – №3. – С. 14 – 21.
8. Новицький В. Імперативи інноваційного розвитку // Економіка України. – 2007. – №2. – С. 45 – 53.
9. The Global Competitiveness Report 2012–2013: Full Data Edition is published by the World Economic Forum within the framework of The Global Benchmarking Network. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.weforum.org/gcr.
10. Ukrainian national grid. Basic coordination centre. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ung.in.ua/ua/news/62/>.